

ЕТИКА У КОНЗЕРВАЦИЈИ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ

Апстракт: У раду су представљени етичка начела и кодекси који се односе на конзервацију архивске грађе. Поред основних појмова, као што су етика, пословна етика, етичка дилема, етичка начела, етички кодекс, у њему се разматрају и етички кодекси у вези са конзервацијом архивске грађе: међународни етички кодекс Европске конфедерације конзерваторско-рестаураторских организација (ЕССО), етички кодекс Међународног савета музеја (ICOM), нацрт етичког кодекса Друштва конзерватора Србије и Међународни етички кодекс архивиста. Такође, наводи се заступљеност етичких кодекса у образовању и током стручног оспособљавања конзерватора и рестауратора у Србији.

Кључне речи: конзервација, етика, пословна етика, етичка дилема, етички кодекс, архивска грађа

УВОД

Потреба за конзервацијом и њена примена у свом најпримитивнијем облику сежу далеко у прошлост. Наиме, већ са настанком првих цивилизација, на самим почецима људског стваралаштва, јавила се потреба да се оно што је створено сачува од пропадања, а оштећења поправе. Са развојем цивилизације, стваралаштва и уметности, развијала се и свест о потреби за очувањем тековина цивилизације, писаних и материјалних добара, уметничких дела и културне баштине уопште. Крајем 18. и почетком 19. века конзервација почиње да се дефинише као засебна дисциплина и да добија своја прва начела.² После Првог светског рата заштита културне баштине прераста националне оквире и развија се до интернационалних размера.³ Систематизују се постојећа знања и практична искуства из области конзервације, уводе се експериментална истраживања и едукација, а конзервација се полако издваја као засебна делатност у заштити културног наслеђа. Сматра се да активна заштита културног наслеђа и издвајање конзервације као самосталне дисциплине заправо почиње после Другог светског рата. Од тада се она убрзано развија и поприма све већи значај у заштити културне баштине: 1945. године се оснива UNESCO, 1946. ICOM, 1954. је закључена Хашка конвенција за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба и тако даље.

¹ конзерватор саветник, s.petrov@archives.org.rs

² Француска револуција је била прекретница у разумевању значаја историјских споменика.

³ Атинска повеља о обнови историјских споменика, 1931.

ЕТИКА

Етика је филозофска дисциплина која проучава концепт исправног и погрешног људског понашања и деловања. Исправно људско понашање обликовано је у етичка начела, а етичка начела у етички кодекс. Синоним за етику је реч морал. Међутим, у њиховом значењу постоји разлика. Етика представља критички поглед на ставове о вредностима, врлинама и идеалима, док морал означава тренутно стање вредности, врлина и идеала у некој заједници. Етика чини основ људског односа према себи самима и према свету око нас. Присутна је у свим сферама живота, од свакодневних дешавања до важних животних догађаја. Њена сврха јесте очување људског бића као особе и људског достојанства. Ствара услове за напредак појединаца и друштва, али и за квалитетнији живот.⁴

Живимо у времену великих и брзих промена, времену транзиције, глобализације, технолошког напретка и друштвених иновација, када се моралне норме често преиспитују и мењају, а етичка начела често занемарују. Иако су она свима позната, подсећање на њих, нарочито у овим променљивим временима, увек је корисно и актуелно.

Етика се дели на примењену, нормативну и мета-етику. Примењена етика се бави одговорима на конкретна етичка питања и притом не ствара опште и свеобухватне теорије. У примењену етику се убрајају струковне, односно пословне етике, као што су медицинске, војне, али и конзерваторске и архивистичке, као и многе друге. У тексту неће бити осврта на нормативну и мета-етику, будући да немају значај за разумевање самог рада.⁵

ЕТИКА У ПОСЛОВАЊУ

Етика у пословању (пословна етика) представља примену етичких вредности на пословну праксу, односно на све аспекте пословног понашања и деловања. Због свог значаја током 20. века издваја се као нова научна дисциплина. Она представља способност промишљања вредности током доношења одлука у предузећима, установама или организацијама са циљем процене на који начин те вредности утичу на квалитет пословања, на запослене у предузећу, као и на пословне партнере. Значај етике у пословању огледа се у спречавању потенцијалних ситуација које могу наштетити угледу предузећа и промовисању вредности поштеног рада и одрицања, чиме се обезбеђују квалитет пословања и конкурентност предузећа и остварују велики успех и напредак. Сврха пословне етике јесте морална одговорност појединца за своје поступке, јачање поверења и поштовање пословних сарадника и заједнице, стварање бољег друштва и друго.⁶

⁴ Katarina Paulić, *Etička načela u zaštiti pisane baštine*, diplomski rad, <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:205267> (приступљено 23. 12. 2021)

⁵ Исто

⁶ Исто

ЕТИЧКИ КОДЕКС И ЕТИЧКА ДИЛЕМА

Етичке норме друштва, професије, предузећа или неке друге организације или заједнице сабране на једном месту чине етички кодекс који у пословању подразумева пословни етички кодекс и може се односити на одређену професију, делатност или фирму. Један од најпознатијих примера етичког кодекса су Мојсијевих десет заповести, а пословног етичког кодекса Хипократова заклетва. Етички принципи у пословању представљају смернице за понашање запослених. Понашање и деловање запослених у складу са етичким начелима обезбеђује квалитетно пословање и успех и напредак фирме. Поред етичког у фирми може постојати кодекс понашања и кодекс норми и правила. Етички кодекс чине суштинске вредности и општа начела и правила понашања. Они су апстрактни и не баве се применом у конкретним ситуацијама. Кодекс понашања образују конкретне норме и поступци у реалним ситуацијама са циљем предвиђања и спречавања неетичног понашања. Кодекс норми и правила односи се на правила у понашању запослених и санкције у случају њиховог непоштовања.⁷

398

Током пословања запослени се сусрећу са ситуацијама у којима морају да бирају између две или више одлука или начина понашања. То се назива етичка дилема. Етичке норме помажу како би запослени изабрали етички најбољу опцију. Илустроваћемо то кроз пример. У првој половини 2021. године Министарство културе и информисања Републике Србије донело је одлуку о дигитализацији Мирослављевог јеванђеља. Струке које се баве заштитом културних добара ову одлуку су поздравиле, будући да је дигитализација значајан вид заштите културних добара. Одлучено је да дигитализацију обави Аудиовизуелни архив и центар за дигитализацију САНУ, као најсавременији центар у овој области у земљи. Према нормативним актима дигитализација културног добра мора да се обави према тачно утврђеним стандардима.⁸ У складу са актима, а у циљу добијања што квалитетнијих дигиталних снимака, Аудиовизуелни архив и центар за дигитализацију САНУ предложио је да се Мирослављево јеванђеље пре дигитализације разведе. У складу са Стручним упутством о условима чувања и излагања Мирослављевог јеванђеља снимање је могуће само уз сагласност и надзор конзерваторске службе Народне библиотеке Србије.⁹ Конзерваторска служба је дала сагласност за снимање, али не и за развезивање Јеванђеља¹⁰, из разлога што свако развезивање представља ризик од оштећења пергаментних листова. На одлуку конзерваторске службе НБС

⁷ Исто

⁸ *Правилник о ближим условима за дигитализацију културног наслеђа*, Службени гласник Републике Србије, 76/18;

Смернице за дигитализацију културног наслеђа у Републици Србији, *chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fwww.kultura.gov.rs%2Fextfile%2Fsr%2F205%2Fsmernice-za-digitalizaciju-kulturnog-nasledja-u-republici-srbiji.pdf* (приступљено 22. 12. 2021)

⁹ *Стручно упутство о условима чувања и излагања Мирослављевог јеванђеља снимање јеванђеља*, Службени гласник Републике Србије, 38/2021 и 41/2021, члан 7, став 1.

¹⁰ *Извештај о стању Мирослављевог јеванђеља*, Народна библиотека Србије, бр.0101 279/1, 13. 3. 2021.

утицала је и чињеница да је Јеванђеље било развезано пре око двадесет година, пошто је било неопходно да се ураде конзервација и рестаурација пергаментних листова, као и то да је током преповеца коришћен лепак за чије би се уклањање морале применити методе које би могле да угрозе Јеванђеље.¹¹ У овом примеру се виде два опречна мишљења две различите струке које се баве заштитом културних добара. Стручњаци за дигитализацију сматрају да би у циљу што боље заштите требало направити најквалитетније могуће снимке, што подразумева развезивање Јеванђеља, док конзерватори сматрају да га не треба излагати ризику, макар и по цену мањег квалитета дигиталних снимака. С обзиром на опречна мишљења, начелник Одељења за заштиту и конзервацију и рестаурацију Народне библиотеке Србије оформио је комисију за утврђивање стања повеза и књижног блока Мирослављевог јеванђеља, која се састојала од девет истакнутих стручњака из области конзервације, са циљем процене ризика од оштећења у случају развезивања Јеванђеља и доношења ваљаног закључка по овом деликатном питању.¹² После утврђивања стања књиге и сагледавања чињеница, комисија је донела једногласну одлуку да Мирослављево јеванђеље не треба развезати, већ дигитализацију треба обавити без развезивања.¹³ Овакав став подржало је Министарство културе и информисања РС, па је дигитализација Јеванђеља обављена без развезивања.

У вези са наведеним догађајем у средствима јавног информисања могли су се чути и прочитати различита мишљења и ставови, као и чињенице чија је истинитост упитна. Овакво понашање појединаца, установа и средстава јавног информисања ствара конфузију међу јавним мњењем и врши додатни притисак на стручњаке током доношења веома важних одлука.

ЕТИЧКИ КОДЕКС У КОНЗЕРВАЦИЈИ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ

Етичка начела у конзервацији сабрана у етичким кодексима односе се на конзервацију свих врсти културних добара, од непокретног наслеђа, преко музејских предмета и старе и ретке књиге, до архивске и филмске грађе. Њихова сврха јесте да у најширем смислу обезбеде очување и заштиту културних добара без обзира на врсту добра и материјале од којих је оно сачињено. Такође, циљ им је да обезбеде и очувају достојанство струке и конзерваторске делатности, али и достојанство стручњака у конзерваторској и повезаним делатностима. Етичке норме у конзервацији једнако се примењују и у конзервацији архивске грађе.

Одређени аспекти конзервације и рестаурације архивске грађе у Србији регулисани су Законом о културном добру („Сл. гласник РС“, бр. 71/94) и Законом о архивској грађи и архивској делатности („Сл. гласник РС“, бр. 6/20). Ступање на снагу Правилника о начину и ближим условима за спровођење превентивне заштите у јавним архивима и Правилника о начину и ближим условима за конзервацију и

¹¹ *Извештај о обављеним радовима у вези са конзервацијом Мирослављевог јеванђеља*, Народна библиотека Србије, бр. 0101 577/1, 25. 10. 1999.

¹² *Формирање комисије за утврђивање стања повеза и књижног блока Мирослављевог јеванђеља*, Народна библиотека Србије, бр. 0101 279/2, 21. 4. 2021.

¹³ *Извештај конзерваторске комисије о питању методологије дигитализације Мирослављевог јеванђеља*, Народна библиотека Србије, 0101 279/4, 29. 4. 2021.

рестаурацију архивске грађе у јавним архивима¹⁴ очекује се у најскорије време. Међутим, ови правни акти нису довољни да обезбеде доношење најбољих могућих одлука у свакој ситуацији током рада конзерватора и рестауратора.

Конзервација је веома разграната и комплексна делатност. Њено поље деловања обухвата дефинисање мера и праћење стања превентивне конзервације, процену стања оштећене културне баштине и израду приоритетних листи, истраживање постојеће документације о културном добру, испитивање и анализу материјала и оштећења наслеђа, конзервацију, рестаурацију и консолидацију добара, израду документације и фотодокументације о свим конзерваторским захватима предузетих у циљу очувања и заштите културне баштине, као и научни и истраживачки рад на изналажењу нових, делотворнијих метода, техника и материјала у превентивној и интервентној конзервацији. Конзервација културног наслеђа, поред поседовања знања, вештина и искуства, захтева најразличитија деловања и за највећи део њих (на пример, израда приоритетних листи и документације о конзервацији, испитивање материјала) могуће је дефинисати смернице и процедуре извођења. С друге стране, питања да ли ће и на који начин ће се обавити конзервација, рестаурација и консолидација захтевају промишљање ван оквира правних аката, смерница или процедура. Поред материјала и оштећења добара, на одлуку о конзерваторској техници која ће се применити утичу значај добра, опремљеност конзерваторске лабораторије/радионице, повод конзервације, даља судбина добра (стање превентивне заштите после конзервације, да ли ће оно бити доступно широј јавности, претпоставке о даљем развоју заштите, друштвене околности) и друго. Већ на први поглед јасно је да одлука није једноставна и да не може постојати простодушна формула по којој би се избор обавио. Редослед и начин извођења конзерваторских техника унапред је дефинисан, те је и у овом случају израда процедура у основним цртама потребна како би се избегло случајно или намерно занемаривање редоследа и необављање појединих радњи и слично. Међутим, конзерватори се у свом раду често сусрећу са дилемама шта је у датом случају најбоље за одређено културно добро, односно архивску грађу, која техника ће дати најбоље резултате у односу на све горе поменуто и, у неким случајевима, да ли је боље обавити конзервацију и рестаурацију или уопште не дирати грађу. Решавање ових дилема заснива се на промишљању и одлучивању конзерватора на основу знања, искуства и усвојених етичких норми и принципа. Етичке норме сабране у етичком кодексу конзерватора, главне су смернице у конзерваторском одлучивању и решавању дилема. Поштовање и спровођење етичког кодекса омогућавају конзерватору да су сваком тренутку донесе најбољу могућу одлуку за културно добро, односно архивску грађу.

Поред односа према културном добру и његовој конзервацији и рестаурацији, етички кодекси конзерватора регулишу и однос према професији, власнику архивске грађе, јавности и медијима, као и према колегама конзерваторима и колегама других профила. Међународни етички кодекси који конзерваторима у архивима пружају смернице у раду јесу етички кодекс Европске конфедерације конзерваторско-рестаураторских организација (ЕССО), затим ICOM-ов (Међународног савета

¹⁴ На основу чл. 30. став 2. и чл. 32. тачка 2. Закона о архивској грађи и архивској делатности

музеја) кодекс професионалне етике и Међународни етички кодекс архивиста. Поред међународних, у Србији постоји и нацрт етичког кодекса Друштва конзерватора Србије који ће, када буде усвојен, обавезивати конзерваторе и рестаураторе у Србији на поштовање етичких начела.

Етички кодекс Европске конференције конзерваторско-рестаураторских организација (ЕССО)¹⁵ промовисала је Европска конфедерација организација конзерватора-рестауратора, а усвојила Генерална скупштина у Бриселу 7. марта 2003. године.¹⁶ Кодекс почиње преамбулом у којој се дефинише појам културне баштине. Састоји се из четири целине: општих принципа примене кодекса, обавеза према културном наслеђу, обавеза према власнику или законском старатељу и обавеза према колегама и професији. У 28 чланова на веома јасан и концизан начин набројана су и образложена сва релевантна етичка начела која конзерваторима обезбеђују професионалност и достојанство у раду.

ICOM-ов¹⁷ кодекс професионалне етике усвојен је на XV Генералној скупштини ICOM-а одржаној 4. новембра 1986. године у Буенос Аиресу. На наредним генералним скупштинама кодекс је допуњен (Шпанија, 2001), ревидиран и преименован у Етички кодекс за музеје (Сеул, 2004).¹⁸ Како само име каже, кодекс се односи на музејску делатност. Будући да музејска обухвата и конзерваторску делатност, један значајан део кодекса односи се на етичка начела у конзервацији. Кодекс је веома детаљан са додатним смерницама за свако начело. Обухвата преамбулу и осам целина: 1. Музеји чувају, тумаче и промовишу аспекте културног и природног наслеђа човечанства; 2. Музеји који одржавају збирке, старају се о њима за добробит друштва и његовог развоја; 3. Музеји воде основну евиденцију о утврђивању и ширењу знања; 4. Музеји пружају могућност за вредновање, разумевање, уживање и управљање културним и природним наслеђем; 5. Музеји поседују ресурсе које пружају могућност и другим јавним службама и благодетима; 6. Музеји блиско сарађују са заједницама из којих потичу њихове збирке, као и са онима са којима раде; 7. Музеји раде по закону; 8. Музеји раде професионално.

Кодекс етике и професионалне одговорности са смерницама ка интегритету Друштва конзерватора Србије постоји у облику нацрта.¹⁹ Ово је још један веома

¹⁵ ЕССО је акроним за European Confederation of Conservation-Restoration Organizations

¹⁶ Етички кодекс Европске конференције конзерваторско-рестаураторских организација, *chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcgclclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=http%3A%2F%2Fwww.iic-hrvatskagrupa.hr%2Fdownloads%2Fetickikodeksec.co.pdf&cflen=38818&chunk=true* (приступљено 23. 12. 2021)

¹⁷ ICOM је акроним за International Council of Museums, односно Међународни савет музеја

¹⁸ Етички кодекс за музеје, *chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcgclclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Ficom.serbia.mini.icom.museum%2Fwp-content%2Fuploads%2Fsites%2F44%2F2021%2F11%2Feticki-kodeks-za-muzeje.pdf&cflen=833476&chunk=true* (приступљено 1. 12. 2021)

¹⁹ Кодекс етике и професионалне одговорности са смерницама ка интегритету Друштва конзерватора Србије, *chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcgclclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=http%3A%2F%2Fdks.org.rs%2Fdatoteke%2FKodeks-Drustva-Konzervatora-Srbije-2016.pdf&cflen=145486&chunk=true* (приступљено 23. 12. 2021)

опширан и детаљан кодекс са смерницама за свако начело. Састоји се од дванаест целина: истинитост, независност од притиска, спречавање корупције и сукоба интереса, одговорност у конзерваторској струци, конзерваторска пажња, однос према архивских изворима и информацијама, поштовање рада претходника и осталих претходних радова, коришћење часних средстава и медији, поштовање ауторства рада и сродних права, заштита конзерватора и обраћање јавности, учешће у међународним активностима, допуна примерима из праксе. Иако веома детаљан, целокупан садржај кодекса би могао да се подведе под однос конзерватора према колегама и професији, однос према власнику и законском старатељу и однос према јавности и медијима. Однос конзерватора према културном добру обрађен је само у оним деловима где се преплиће са односом према колегама, власнику, јавности и друго. Директном односу конзерватора према културном добру током конзервације и рестаурације и основним начелима конзервације није поклоњена довољна пажња. И поред поменуте мањкавости, усвајање етичког кодекса Друштва конзерватора Србије имало би велики значај за струку.

Међународни етички кодекс архивиста²⁰ односи се на целокупан рад свих запослених у архивима према архивској грађи, па према томе и на конзервацију и рестаурацију архивске грађе. Усвојен је на XIII Међународном архивском конгресу 6. септембра 1996. године у Пекингу, а усвојило га је Међународно архивско веће (ICA).²¹ Чине га преамбула и десет начела са појашњењима. У члановима је јасно и концизно дефинисан однос према архивској грађи. Међутим, овим кодексом нису обухваћени однос према колегама и професији, власнику и законском старатељу, као ни однос према јавности и медијима.

ЕТИКА У ОБРАЗОВАЊУ КОНЗЕРВАТОРА У СРБИЈИ

Конзерватори и рестауратори у Србији обучавају се за рад током школовање, приправничког стажа (стручно оспособљавање) и припреме за полагање стручног испита.

На место конзерватора у архивима запошљавају се особе које су завршиле Хемијски, Биолошки, Технолошки или Факултет примењених уметности, а на место рестауратора особе које имају четворогодишње средњошколско образовање. Већ је на први поглед јасно да овакво образовање (осим у случају Факултета примењених уметности, студијски програм Конзервација и рестаурација) не обучава конзерваторе, већ стручњаке других делатности. Касније, током приправничког стажа у архивима, запослени се оспособљавају за обављање конзерваторских послова. Од пре петнаестак година на Факултету примењених уметности у Београду формиран је студијски програм Конзервација и рестаурација²² на коме се обучавају будући конзерватори. Ово је велики напредак за конзервацију у Србији

²⁰ Међународни етички кодекс архивиста, <https://www.ica.org/en/ica-code-ethics> (приступљено 1. 12. 2021)

²¹ ICA је акроним за International Council on Archives

²² Студијски програми основних и мастер академских студија на Факултету примењених уметности, <https://www.fpu.bg.ac.rs/programi/programi-od-2015/oas/>, <https://www.fpu.bg.ac.rs/programi/programi-od-2015/mas/> (приступљено 23. 12. 2021)

чији се позитивни ефекти већ сада виде и биће све видљивији у будућности. Поред евидентних предности које је донело стручно образовање конзерватора, постоје и пропусти. Наиме, етика у конзервацији се током студија не обрађује систематски, кроз појам, начела и упознавање са етичким кодексима у области конзервације, већ се помиње само спорадично у оквиру других тема и углавном само у односу на интервентну конзервацију. Овакав приступ не даје целовиту слику значења и значаја етике у конзервацији и код конзерватора оставља велики број недоумица, пропусти, недоречености и празнина у познавању етике и примени етичких начела.

Приправнички стаж у архивима у Србији за конзерваторе траје најмање годину дана, а за рестаураторе најмање девет месеци.²³ Током приправничког стажа приправник се обучава, односно оспособљава за практичан рад на пословима у конзерваторској делатности. За његово оспособљавање задужен је ментор, тј. конзерватор запослен у архиву, оно се обавља према утврђеном плану који доноси ментор од кога зависи да ли ће и у ком обиму приправнику током приправничког стажа бити представљена етика, етичка начела и етички кодекси у конзервацији архивске грађе.

Приправнички стаж запосленог завршава се полагањем стручног испита и траје најдуже три године од дана заснивања радног односа.²⁴ До почетка примене Закона о архивској грађи и архивској делатности, конзерватори и рестауратори запослени у архивима стручни испит су полагали у Народној библиотеци Србије или Народном музеју у складу са Правилником о програму стручног испита у делатности заштите културних добара и начину његовог полагања.²⁵ Програмом стручног испита били су обухваћена само етичка начела у вези са интервентном конзервацијом, али не и у вези са осталим конзерваторским пословима и пословним односима унутар и ван архива и других установа културе. У складу са Законом о архивској грађи и архивској делатности, од 2021. године конзерватори и рестауратори у архивској делатности стручни испит полажу у Државном архиву Србије, односно у Архиву Војводине. Према програму за стручни испит у архивској делатности предвиђено је да се конзерватори и рестауратори упознају и оспособе за практичну примену етичких начела и етичких кодекса у конзервацији и рестаурацији архивске грађе и културних добара уопште.

УПИТНИК

У циљу остваривања увида у познавање етичких принципа и етичких кодекса, конзерваторима и рестаураторима запосленим у архивима упућен је упитник. Упитник је садржао пет питања на која се одговарало одабиром једног или више понуђених одговора (Прилог). У архивима у оквиру архивске мреже Србије запослено је укупно деветоро конзерватора и рестауратора. На упитник је одговорило њих осморо.

²³ Закон о архивској грађи и архивској делатности, Службени гласник Републике Србије, 6/20, члан 63. став 1.

²⁴ Исто, члан 63. став 8.

²⁵ Правилник о програму стручног испита у делатности заштите културних добара и начину његовог полагања, Службени гласник Републике Србије, 11/96 и 15/96.

1. Да ли сте упознати са садржином неког етичког кодекса који се односи на конзерваторе у архивима? (могуће више одговора)

- да, са етичким кодексом Европске конфедерације конзерваторско-рестаураторских организација (ЕССО)
- да, са етичким кодексом Међународног савета музеја (ИСОМ)
- да, са етичким кодексом Америчког института за конзервацију (АИЦ)
- да, са Етичким кодексом архивиста
- да, са етичким кодексом
- нисам упознат/упозната

2. Како сте се упознали са етичким кодексом/кодексима? (могуће више одговора)

- током редовног школовања
- током стручног оспособљавања у архиву
- током обуке за полагање стручног испита
- самоницијативно (литература, интернет)
- на други начин
- нисам упознат/упозната

3. Да ли сте се током радног ангажмана у конзерваторској лабораторији/радионици архива сусрели са кршењем етичких норми и којих? (могуће више одговора)

- да, са кршењем етичких норми према културном наслеђу
- да, са кршењем етичких норми према колегама и професији
- да, са кршењем етичких норми према власнику или законском старатељу
- да, са кршењем етичких норми према
- нисам се сусрео/сусрела

4. Које етичке норме су по Вама најбитније? (само један одговор)

- етичке норме према културном наслеђу
- етичке норме према колегама и професији
- етичке норме према власнику или законском старатељу
- етичке норме према
- све етичке норме су подједнако битне
- етичке норме су небитне

5. Како бисте оценили поштовање етичких кодекса конзерватора у архивима у Србији? (само један одговор)

- поштују се у потпуности
- углавном се поштују
- половично се поштују
- делимично се поштују
- уопште се не поштују

Општи утисак на основу одговора на упитник је да би познавање етичких кодекса међу конзерваторима и рестаураторима у архивима морало да буде боље. На прво питање „Да ли сте упознати са садржином неког етичког кодекса који се односи на конзерваторе у архивима?“ двоје је одговорило да је упознато са свим понуђеним етичким кодексима, четворо само са једним уз напомену да је познавање садржине кодекса делимично, док двоје није упознато ни са једним од понуђених етичких кодекса.

Одговори на питање „Како сте се упознали са етичким кодексом/кодексима?“ веома су разнолики: током школовања, током стручног оспособљавања, током обуке за полагање стручног испита, самоиницијативно (литература, интернет). Такође, конзерватори који су упознати са свим понуђеним кодексима упознали су се самоиницијативно, што јасно говори о непостојању системског приступа овој теми током образовања и оспособљавања конзерватора и рестауратора.

Треће питање је гласило „Да ли сте се током радног ангажмана у конзерваторској лабораторији/радионици архива сусрели са кршењем етичких норми и којих?“. Шесторо од осморо испитаника је одговорило да се сусрело са кршењем етичких норми према колегама и професији, а петоро од осморо са кршењем етичких норми према културном наслеђу. Велики број потврдних одговора указује на значајно непоштовање етичких норми. Један од узрока оваквог стања у архивима јесте недовољно познавање етичких норми како конзерватора, тако и осталих запослених.

На питање „Које етичке норме су по Вама најбитније?“ шесторо конзерватора/рестауратора је одговорило да су све битне, уз напомену да су најбитније етичке норме према културном наслеђу, а преостало двоје испитаника је заокружило само да су најбитније етичке норме према културном наслеђу, не помињући ниједну другу ставку осим ове. На основу одговора може се закључити да је конзерваторима и рестаураторима ипак значајнији однос према архивској грађи него однос према колегама и осталим аспектима пословне праксе.

Последње питање је било „Како бисте оценили поштовање етичких кодекса конзерватора у архивима у Србији?“. Двоје испитаника сматра да се етички кодекси у архивима поштују у потпуности, двоје да се углавном поштују, а четворо да се делимично поштују.

ЗАКЉУЧАК

Поштовањем етичких начела и етичких кодекса гради се поштовање, јача се поверење унутар заједнице и страха се праведније друштво. Једном речју, стварају се услови за квалитетнији живот. Придржавати се етичких вредност значи бити одговоран за своје поступке. Спречавањем непожељног деловања етичност на послу потпомаже очувању струке, очувању достојанства запослених и угледа установе, док афирмисањем пожељног понашања доприноси напретку струке, личном напретку запослених и напретку целе установе. Придржавање етичког кодекса погодује повећању квалитета пословања: квалитетнијем односу према архивској грађи, професији, јавности, колегама у установи и ван ње, задовољству у раду и целокупном успеху и напретку.

РЕЗИМЕ

Трагови људског стваралаштва датирају још од времена појаве првог човека. Све што је створио, човек је имао потребу да сачува, заштити од пропадања и остави будућим генерацијама. Ова примитивна идеја о конзервацији временом се развијала и постала засебна дисциплина дефинисана законима, упутствима, смерницама, етичким кодексима и другим актима. За разлику од упутстава и смерница, које се односе на конкретне процедуре и поступке у извршавању конзерваторских послова, етички кодекс омогућава исправно расуђивање, одлучивање и поступање у пословној пракси, затим према колегама из струке и ван ње, према професији, установи и другим аспектима конзерваторског пословања. Такође, омогућава нам да у случају пословне дилеме донесемо најбољу могућу одлуку.

406 С обзиром на комплексност конзерваторске делатности и честу потребу за расуђивањем и решавањем дилема, етика и етички кодекс у конзервацији користе се готово свакодневно. Етички кодекс који је основа за рад конзерваторима и рестаураторима на подручју Србије јесте етички кодекс Европске конфедерације конзерваторско-рестаураторских организација (ЕССО), до усвајања и почетка примене етичког кодекса Друштва конзерватора Србије. Иако веома битни у пословању конзерватора, етички кодекси се систематски не обрађују ни током образовања нити за време стручног оспособљавања конзерватора, већ се само спорадично спомињу у оквиру других тема. Притом се спомињу само неки од етичких принципа, углавном они у вези са односом према културном добру, односно архивској грађи. Систематско упознавање са етичким кодексима остављено је појединцу на слободну вољу. У циљу стварања увида у познавање садржаја етичких кодекса, конзерваторима и рестаураторима у архивима упућен је упитник. Генерални закључак је да би познавање етичких кодекса морало да буде боље, да се највећи значај даје етичким нормама према архивској грађи у односу на норме према колегама, професији и власнику, као и да се највећи број запослених сусрео са кршењем етичких норми према колегама и архивској грађи.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Извештај о стању Мирослављевог јеванђеља, Народна библиотека Србије, бр. 0101 279/1, 13. 3. 2021.
- Извештај о обављеним радовима у вези са конзервацијом Мирослављевог јеванђеља, Народна библиотека Србије, бр. 0101 577/1, 25. 10. 1999.
- Извештај конзерваторске комисије о питању методологије дигитализације Мирослављевог јеванђеља, Народна библиотека Србије, 0101 279/4, 29. 4. 2021.
- Формирање комисије за утврђивање стања повеза и књижног блока Мирослављевог јеванђеља, Народна библиотека Србије, бр. 0101 279/2, 21. 4. 2021.

- Етички кодекс Европске конференције конзерваторско-рестаураторских организација, *chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=http%3A%2F%2Fwww.iic-hrvatskagrupa.hr%2Fdownloads%2Fetikodeksecco.pdf&clen=38818&chunk=true* (приступљено 23. 12. 2021)
- Етички кодекс за музеје, *chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Ficom-serbia.mini.icom.museum%2Fwp-content%2Fuploads%2Fsites%2F44%2F2021%2F11%2Feticki-kodeks-za-muzeje.pdf&clen=833476&chunk=true* (приступљено 1. 12. 2021)
- Закон о архивској грађи и архивској делатности, Службени гласник Републике Србије, 6/2020.
- Paulić, Katarina. *Etička načela u zaštiti pisane baštine*, diplomski rad, <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:205267>. (приступљено 23. 12. 2021)
- Кодекс етике и професионалне одговорности са смерницама ка интегритету Друштва конзерватора Србије, *chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=http%3A%2F%2Fdks.org.rs%2Fdatoteke%2FKodeks-Drustva-Konzervatora-Srbije-2016.pdf&clen=145486&chunk=true* (приступљено 23. 12. 2021)
- Међународни етички кодекс архивиста, <https://www.ica.org/en/ica-code-ethics>. (приступљено 23. 12. 2021)
- Правилник о ближим условима за дигитализацију културног наслеђа, Службени гласник Републике Србије, 76/18.
- Правилник о програму стручног испита у делатности заштите културних добара и начину његовог полагања, Службени гласник Републике Србије, 11/96 и 15/96.
- Смернице за дигитализацију културног наслеђа у Републици Србији, *chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fwww.kultura.gov.rs%2Fextfile%2Fsr%2F205%2Fsmernice-za-digitalizaciju-kulturnog-nasledja-u-republici-srbiji.pdf* (приступљено 22. 12. 2021)
- Стручно упутство о условима чувања и излагања Мирослављевог јеванђеља снимање јеванђеља, Службени гласник Републике Србије, 38/2021 и 41/2021.
- Студијски програми основних и мастер академских студија на Факултету примењених уметности, <https://www.fpu.bg.ac.rs/programi/programi-od-2015/oas/>, <https://www.fpu.bg.ac.rs/programi/programi-od-2015/mas/> (приступљено 23. 12. 2021)

Snežana PETROV

ETHICS IN CONSERVATION OF ARCHIVAL MATERIAL

Summary

Traces of human creativity date back to the origin of man. For everything he created, the man had a need to preserve, to protect it from ruin and leave it to future generations. This primitive idea about conservation developed with time and became a separate discipline defined by laws, instructions, guidelines, code of ethics, and other acts. Unlike guidelines and instructions that refer to concrete procedures and practices in performing conservation work, the code of ethics enables correct judgment, decision-making and proper activity regarding business praxis, relation towards colleagues from the same and different professions, towards profession, institution and other aspects of conservation work. Furthermore, it enables us to make the best possible decision in case of a dilemma.

Considering the complexity of a conservation activity and a frequent need for decision-making and dilemma resolving, the code of ethics in conservation is being used almost on an everyday basis. The code of ethics which is in use in Serbia by conservators and restorers is the Code of Ethics of the European Confederation of Conservator-Restorers' Organisations (ECCO) until adoption and application of the Code of Ethics by the Society of Conservators of Serbia. Even though they are very important for conservator's work they are not systematically discussed during education nor during professional training of the conservators, but are only sporadically mentioned within other subjects, plus only some of the ethical principles are mentioned, mainly those regarding cultural assets, i.e. archival material. A systematic acquaintance with the code of ethics is left for an individual to do by himself. With the aim to gain insight into conservators' and restorer's knowledge about the codes of ethics, a questionnaire was sent to them into the archives. The general conclusion was that the knowledge about the codes of ethics should be improved, that greater importance is given to ethical norms towards archival material than to the norms towards colleagues, profession and the owner, so as that the employees mostly violated the ethical norms towards colleagues and archival material.